

України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2018. – 19 с.

REFERENCES

1. Aleksandrova, O. F. (2010). *Model formuvannia humanistychnykh tsinnostei u fakhovii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia*. [Model of formation of humanistic values in the professional training of the future teacher]. Zaporizhya.
2. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti*. [Parenting]. Kyiv.
3. Hrytsai, N. B. (2010). *Metodyka pozaklasnoi roboty z biolohii*. [Methodology of extra-curricular work on biology]. Rivne.
4. *Zahalna metodyka navchannia biolohii: Navch. posibnyk dlia stud. Vuziv*. (2006). [General methods of teaching biology]. Kyiv.
5. *Osvitno-profesiina prohrama. Serednia osvita (Pryrodnychi nauky)*. (2018). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka*. [Educational-professional program. Secondary education (Natural sciences)].
6. Sukhomlynskyi, V. A. (1979). *Serdtsie otdaiu detiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.
7. Sukhomlynskyi, V. O. (1988). *Sto porad uchytel'ev*. [One hundred tips for the teacher]. Kyiv.
8. Kalinichenko, N. A. (2018). *Svitlyi henii Pavlysha*. [Bright genius of Pavlish]. Kropyvnytskyi.
9. Kalinichenko, N. A., Perebyinis, H. M. (1998). *Suchasnyky V. O. Sukhomlynskoho*. [Contemporaries of V. O. Sukhomlynskyi]. Kirovohrad.
10. Fesenko, O. S. (2018). *Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly u protsesi vyvchennia*

pryrodnychyykh dystsyplin u pedahohichnomu koledzhi. [Formation of methodical competence of the future teacher of elementary school in the process of studying natural sciences in the pedagogical college]. Kropyvnytskyi.

11. Kochurska, I. V. (2018). *Pedahohichni umovy humanizatsii profesiinoї pidhotovky maibutnykh pedahohiv-muzykantiv u mystetskykh navchalnykh zakladakh*. [Pedagogical conditions for the humanization of the professional training of future teachers of musicians in artistic educational institutions]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАЛІНІЧЕНКО Надія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри біології та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвитку природничої освіти в Україні, теорія і методика викладання природничих дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KALYNICHENKO Nadezhda Andriivna – Doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of the department of biology and methods of teaching it at the Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of natural education in Ukraine, theory and methodology of teaching natural sciences.

*Дата надходження рукопису 19. 06. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул*

УДК 371.15:373.3

КІЧУК Надія Василівна –

доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Ізмайльського державного гуманітарного університету
e-mail: edgu_pedfakultet@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ ГУМАНІЗМУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Виклики сьогодення актуалізують нові грані особистісно-професійного впливу фахівців-соціалістів, які безпосередньо або опосередковано визначають життєві пріоритети учнівської молоді. З огляду на це, зростає попит на екстраполяцію конструктивних ідей, що містить педагогічна спадщина визнаних в освітній сфері авторитетів-постатей, історико-педагогічний досвід яких слугують і нині не лише джерелом творчості освітян, а й підґрунтям творчого розв'язання новопосталих проблем. Важко переоцінити у цьому контекст багатогранний науково-педагогічний доробок В. О. Сухомлинського, оскільки саме його ідеї, навіть із

плином часу, не тільки не втрачають актуальність, а ще й набувають гостроти та підвищеного інтересу освітян. Особливо в площині вітчизняних реалій. Йдеться про інтенсивний пошук і науковцями, і практиками якісно нових підходів щодо втілення в життя Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні параметри концептуальних підходів уже осмислені науковцями (Н. Бібік, А. Богуш, В. Кремень, В. Радул, О. Савченко та ін.); загальноновизнаною є їхня інноваційна

привабливість. Натомість, згідно з реформою вітчизняної освіти, постали й нові проблеми (недостатня мотивація частини молоді до освіти; забезпечення соціальної рівності і згуртованості в українському суспільстві; здатність молоді конкурувати на ринку праці, а, відтак, навчатися впродовж життя та ін.). Окреслене підвищує соціально-педагогічні вимоги, насамперед, перед педагогічною спільнотою та фахівцями-соціологами (практичними психологами, й іншими суб'єктами соціально-педагогічної роботи). До того ж «...освіта у ХХІ столітті – це далеко не лише надання знань та виховання особистості. Освіта в добу глобалізації та високих технологій – це фактор соціальної стабільності, економічного добробуту країни, її конкуренто спроможності та національної безпеки» [2, с. 14–15].

Відтак, відчутного загострення нині набуває думка В. Сухомлинського про особливість професії виховання людини – такої, «яку не порівняєш ні з якою іншою справою...»; йдеться про «людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється» [7, с. 420–421].

Мета статті – висвітлити творчі ідеї В. О. Сухомлинського, контекст розуміння яких і сприятиме визначенню конструктивних форм і методів, реалізація яких забезпечує позитивну динаміку процесу усвідомлення сучасним студентам себе як особистості й професіонала.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже з-поміж якісних особистісних новоутворень сучасного студентства на перший план виходить така з них, що характеризує його як суб'єкта діяльності, що за Н. В. Кузьминою «перетворює світ» та віддзеркалює усвідомлення специфіки свого професійного «Я». Йдеться про, сформованість у майбутнього фахівця професійної рефлексії – передумова його успішної професійної ідентифікації, конкурентоздатності, готовності до здійснення власною «творчого внеску в професію».

Професійна рефлексія особистості складає предмет посиленої дослідницької уваги психологів (М. Забродський, С. Масименко, С. Рубінштейн, Н. Пов'якель та ін.) та педагогів (О. Анісімов, Р. Грановська, Дж. Мезіров, В. Харкін, Д. Шон та ін.). Узагальнення дослідницьких позицій, дозволяє трактувати педагогічну рефлексію як специфічний вид діяльності вихователів, що лежить в основі їхнього «вдосконалення через здатність до самоаналізу з метою усвідомлення цілей і структури своєї діяльності та засобів її оптимізації» [3, с. 50]. По суті йдеться про таку

особистісно-професійну якість, що репрезентує «усвідомлення себе суб'єктом власної діяльності... через виведення на когнітивний рівень суб'єктивних переживань, пов'язаних із професійною діяльністю» [3 с. 51]. Отож, означена якісна характеристика слугує своєрідним маркером, який засвідчує пошук особистісного сенсу професійної діяльності (Л. Кравець, В. Лепський, В. Лефевр). За сучасних вітчизняних освітніх реалій особливо цінним видається і те, що саме професійна рефлексія майбутнього фахівця й дозволяє йому діяти в ситуаціях невизначеності, тобто означена особистісно-професійна якість корелює із виявом творчості. До того ж учені встановили взаємозв'язок процесів соціалізації і професіоналізації, де контекстом виступає професійна самосвідомість особистості, її здатність переосмислювати як особистісний, так і набутий професійний досвід (І. Дичківська, І. Кон, В. Мерлін, Н. Чепелева та ін.). До зазначеного додамо встановлений ученими (зокрема, Демидовою В. Г.) факт, що на етапі професійного становлення особистості рефлексія виконує і функцію розробки стратегії освоєння соціального проекту (а це має виключне значення з огляду на напрямки реформування вітчизняної освітньої сфери), і функцію аналітичності позиції у підсистемах «Я у суспільстві» і «Я і суспільство», і функцію «збалансованої» стратегії діяльності, що набуватиме як особистісну, так і соціальну значущість. Мають рацію ті науковці (М. Марусенець), які визнають вагу рефлексивних процесів у визначеності майбутнім фахівцем дистанції між «Я-професіональним-реальним» і «Я-професіональним-ідеальним». А це важко перецінити у зв'язку із уточненням особистістю такого нині принципово важливого аспекту становлення фахівця – «я придатний до певної професійної діяльності»; «чи можу розрахувати на конкурентоздатність в ній».

Принагідно зауважимо, що ще й досі у професійній педагогіці не визначено науковий статус понять «конкурентоспроможність» і «конкурентоздатність» (В. Андреев, П. Комогоров, Н. Пряжников). Деякі філософи (зокрема, О. Александрова) стверджують про те, що має сенс розглядати окреслені поняття в якості синонімів поняттям «суперництво», «змагання». Додамо, що психологи здебільшого виявляють інтерес до окреслених явищ у зв'язку із намаганням поглибити наукові уявлення про особистісні якості (наприклад, само актуалізацію у контексті її розуміння А. Маслоу; особистісною зрілістю у ракурсі її трактування Г. Олпортом). Нам видається найбільш переконливою позиція тих

науковців (Пряжников Н.), які конкурентоздатність пов'язують із здатністю особистості (зокрема, і до регуляції власних дій, і до здійснення рефлексії «своїх відповідальних дій»); поняттям «конкурентоспроможність» має сенс послуговуватися дотично неживого (наприклад, товару).

Отож, за сучасних освітянських перетворень максимальним попиту характеризуються не просто «функціонально виконавча» праця фахівця, а творча потужність, що решті-решт і визначає його конкурентоздатність. Відтак, розвиток саме професійної рефлексії майбутнього фахівця постає нині як актуальне завдання професійної педагогіки.

Намагаючись виокремити найбільш конструктивні підходи практико орієнтованої підготовки у вищій школі фахівця, який здатний до професійної рефлексії і якого характеризує професійна рефлексія (тобто адекватні уявлення і про особливості успішної професійної діяльності, і про себе як суб'єкта такої діяльності), доцільно по-новому оцінити актуальність ідей, що закладені у зазначеній площині саме у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Деталізуємо щонайменше деякі з них.

1. Ідея принципової важливості для студентства не просто контекстного навчання (тобто такого, де відбувається трансформація навчальної діяльності у професійну), а їхнє занурення в інноваційну практику творчих фахівців; у такий спосіб і видається за можливе врахувати пораду В. О. Сухомлинського відносно того, що «чим більше ви вивчаєте й спостерігаєте досвід своїх старших колег, тим необхідніші вам самопостереження, самоаналіз, самовдосконалення, самовиховання. На їхній основі народжується власні педагогічні ідеї» [7, с. 524].

Саморефлексія набутого досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців-спеціалістів переконливо доводить конструктивність у зазначеному ракурсі таких інтерактивних форм, як вебінар, «педагогічний міст», «педагогічна вітальня майстра»; поки що інновацією вважається і – неоціненим залишається переведення фахового конкурсу у формі коворкін [4].

2. Положення В. О. Сухомлинського, що віддзеркалює ідею залучення студентів до творчих навчально-професійних видів самостійної діяльності, оскільки саме «педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності. Творча праця в нашій складній, багатогранній справі починається там, де загоряється іскра живої, трепетної думки, що

шукає відповідь на питання, яке висувається життям» [7, с. 406]. Узагальнення набутого досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців доводить, що у вище окресленій площині значними є ресурси соціально-педагогічного проектування, яке природним чином стимулює інтереси і потреби студентів щодо набуття інноваційних результатів («інновація – процес», «інновація – продукт»). Значний педагогічний сенс мають соціально педагогічні проекти саме регіонального спрямування (наприклад, із проблематики «Індекс інклюзії в регіоні»).

3. Домінантою конкурентоздатного фахівця є його здатність до творчості у професійній діяльності. Натомість вагомою й нині є заувага В. О. Сухомлинського про те, що духовність фахівця слугує змістовим ядром його професійного іміджу: «щоб запалити в дитині вогник допитливості, педагог має увібрати в себе ціле море світла». Педагог-класик стверджував: «Духовне життя вчителя – це постійне збагачення інтелекту. Він ніколи не скаже: я нагромадив досить знань, їх вистачить мені на все життя. Знання – річ жива, вони вічно оновлюються» [6, с. 465].

Як зазначалось, важливим аспектом професійної рефлексії дослідники нині осмислюють здатність особистості постійно аналізувати набуті фахово значущі знання, усвідомлення характеру оцінних суджень інших суб'єктів педагогічного процесу щодо наявного їхнього рівня потреби в постійному самовдосконаленні; тобто освіті впродовж життя. Отже означає – зберігає свою актуальність дотично студентства, а, відтак, посилює вагомість порад у цьому плані В. О. Сухомлинського.

3 огляду на результати аналізу і узагальнення передового педагогічного досвіду творчих викладачів вищої школи, маємо підстави підтримати позицію дослідників (О. Дубасенюк, О. Пометун, С. Сисоєва, О. Шапран та ін.), які на значному експериментальному підґрунті доводять безсумнівні переваги саме інтерактивного навчання студентів, де ключовим є інтерактивний діалог. Це вимагає від викладача-науковця ще й комплексного використання електронних навчальних матеріалів, звернення до продуктів діяльності Web-дизайнерів, системотехніків, схемотехніків тощо.

Маємо зауважити, що сучасні як вітчизняні, так і зарубіжні практики вищих закладів освіти єдині у визнанні тенденції до поширення серед студентства прагматичних настроїв, що позначається на загостренні проблематики професійної кар'єри. Ще й досі дослідники по-різному інтерпретують і базове поняття, і оцінюють чинники розвитку

кар'єри, і осмислюють різні моделі кар'єрного просування, і акцентують увагу на різних аспектах мотивації кар'єри (Н. Кірт, О. Литвинова, Т. Невструєва, Д. Сьюпер та ін). Дослідники, які вивчають, зокрема, існуючі зарубіжні концепції в контексті дослідження проблеми професійної кар'єри майбутніх фахівців доводять, що, з одного боку, найпривабливішою нині є концепція поліваріантності професійної кар'єри, а, з іншого – стверджують, що задоволення фахівцем своєю діяльністю значно стимулює кар'єрне просування особистості [1].

Не ставлячи за мету деталізацію окресленого, все ж зауважимо на взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємообумовленості явищ «професійна рефлексія» і «професійна кар'єра». Привертає увагу й актуальна порада В. О. Сухомлинського у вище окресленій площині: «Пам'ятай, що найголовніше в оточуючому тебе світі – людина» [5, с. 414].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, окреслений контекст осмислення деяких аспектів педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського переконливо доводять актуальність його ідей і нині, коли особливо відчутною є потреба у науково обґрунтованих і практично вивірених підходах до якісної професійної підготовки нової генерації фахівців-соціологів. Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у площині поглиблення наукових уявлень про педагогіку гуманізму В. О. Сухомлинського.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богуш Л. А. Зарубіжні концепції в контексті дослідження проблеми професійної кар'єри майбутніх фахівців // Науковий вісник. Серія «педагогіка, психологія, філософія». – К: Нац. ун-т біоресурсів і прородокорист. – Вип. 279. – 2018. – С. 25–30.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К: Грамота, 2003. – 2016 с.
3. Марусинець М. М. Професійна рефлексія майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика формування: Монографія / М. М. Марусинець. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – 420 с.
4. Положення про педагогічний коворкін «Одеса-2018» // Управління школою. – 2018. – № 13–15. – С. 3–4.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Вибр. твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К:

Рад.шк., 1976. – Т. 5. – 620 с.

6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Вибр. твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К: Рад.шк., 1976. – Т. 4. – 640 с.

7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К: Рад. шк., 1976. – 670 с.

REFERENCES

1. Bogush, L. A. (2018). *Zarubizhni koncepciyi v konteksti doslidzhennya problemi profesijnoyi kar'yeri majbutnih fahivciv*. [Foreign concepts in the context of studying the problem of professional career of future professionals]. Kyiv.
2. Kremen, V. G. (2003). *Osvita i nauka Ukraini: shlyahi modernizaciyi (Fakti, rozdumi, perspektivi)*. [Education and science of Ukraine: ways of modernization (Facts, reflections, perspectives)]. Kyiv.
3. Marusinec, M. M. (2012). *Profesijna refleksiya majbutnogo vchitelya pochatkovih klasiv: teoriya i praktika formuvannya: Monografiya*. [Professional reflection of the future teacher of elementary school: the theory and practice of formation]. Uman.
4. *Polozhennya pro pedagogichnij kovorkin «Odesa-2018»* (2018). [Regulations on pedagogical coworking «Odessa-2018»]. Kyiv.
5. Suhomlinskij, V. O. (1976). *Bat'kivska pedagogika*. [Parent Pedagogy.]. Kyiv.
6. Suhomlinskij, V. O. (1976). *Rozмова z molodim direktorom shkoli*. [Talk to a young school principal]. Kyiv.
7. Suhomlinskij, V. O. (1976). *Sto porad uchitelevi*. [One hundred tips for the teacher]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КІЧУК Надія Василівна – декан педагогічного факультету Ізмайльського державного гуманітарного університету, доктор педагогічних наук, професор.

Наукові інтереси: проблематика професійної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KICHUK Nadia Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Education of the Izmail State Humanitarian University.

Circle of scientific interests: problems of professional pedagogy.

*Дата надходження рукопису 10. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов*